

ДМИТРО ЧИЖЕВСЬКИЙ ЯК ДОСЛІДНИК УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Н. Пелешенко (кафедра філології НаУКМА)

Доба розквіту українського літературного бароко (XVII—перша пол. XVIII ст.) привертає увагу дослідників релігійно-філософським світоглядом, що виник із синтезу ідей Середньовіччя та Ренесансу, цікавими й непересічними поста-тями, типологічною близькістю з літературно-мистецькими течіями XX ст. — експресіонізмом, символізмом, сюрреаліз-мом. Вивчення українського бароко довгий час (з 30-х до початку 70-х рр. XX ст.) зосереджувалося переважно у діа-спорі. Тут провідну роль відігравали дослідження Дмитра Чижевського (1897 - 1977), чие ім'я тільки-но повертається в науковий обіг в Україні, де раніше зарубіжні дослідження ставали відомими лише вузькому колу спеціалістів особли-во, коли йшлося про праці методологічно чужих марксист-мові представників західних наукових осередків. Праці Д. Чижевського не тільки не поширювалися в Україні, а й піддавались жорстокій критиці. У Росії його праці іноді зга-дували О. Морозов, Д. Лихачов, У. Чернів, зрозуміло, тільки з критикою ідей вченого, але з більшим відсотком інфор-мативності. Відмінний статут колонії й метрополії ставив науковців в Україні та Росії в нерівні умови. Д. Чижевський перший відкрив українське бароко, а історію нашої літера-тури намагався побудувати як історію стилів, підкреслюючи початковий зв'язок з візантійською культурою. На його дум-ку, епоха українського бароко своїм християнським світовід-чуттям викликала зацікавлення філософією взагалі та ак-тивізувала національно-патріотичні мотиви у свідомості ба-рокової людини. Д. Чижевський досліджував літературно-мистецький стиль як стиль епохи. Це те підґрунтя, на яко-му будується розуміння бароко як “другого розквіту українсь-кої літератури”. Концепція літературного розквіту українсь-кого вченого спирається на твердження швейцарського мис-тецтвознавця кінця XIX ст. Г. Вельфліна про існування двох типів культури, що чергуються: класичної (ренесансної) та романтичної (барокової). Подібний погляд на історію мис-тецтва застосовували В. Антонович та В. Січинський. Типо-логічна схема Д. Чижевського досить часто критикується за недосконалість. Але чи можна мистецько-філософські яви-ща повністю вмістити в схему? Та цього й не прагнув до-слідник. Він створив кістяк, на який можна нарощувати “м'язи”. Зацікавлення епохою бароко наприкінці XX ст. (час посилення інтересу до християнської філософії, загострення національних почуттів, сильний потяг до експериментуван-

ня, до сильного враження, яке іде не тільки від ідеалу краси (“Поза межами краси”) свідчить на користь ідеям Чижевського, оскільки сказане вище стосується до всіх романтичних (барокових) епох. Перефразовуючи А. Дж. Тойнбі, можна сказати, що український світ певного історичного проміжку може прийняти свого давнього гостя тільки тоді, коли його власний дім готовий до таких гостин. Теорія Д. Чижевського характерна для Ю. Кшижановського, Д. Лихачова. Можемо припустити, що теорія Ю. Кшижановського (1938р.), яка сприяла неабиякому піднесенню вивчення польського бароко і розглядала літературні явища в польських іманентних рамках, мала вплив і на Д. Чижевського. Якщо до 1938 р. концепція українського вченого й не була сформульована, то контури цієї схеми помічаємо в середині 30-х років. Тобто приблизно в один час двоє вчених підійшли до розуміння чергування в часі мистецьких стилів. Концепція Д. Лихачова уявляється нам як нашарування на схему Ю. Кшижановського — Д. Чижевського з позицій порівняльно-історичного методу (щоправда, російський дослідник це наполегливо заперечував). Не подобалося деяким російським вченим (О. Морозов) й думка про російську літературу XVII ст. як “філію” української. А вплив українського бароко на інші культури Д. Чижевський весь час підкреслював.

Методологія українського вченого у той час була “модерною”, оскільки ґрунтувалася насамперед на засадах празького лінгвістичного гуртка, що виступав посередником між російською формальною школою та структуралізмом 1950 — 70-х рр. Цю методологію можна назвати формально-іманентною, основні риси якої — вивчення літературного твору самого в собі, тобто притримуючись іманентних законів, формальний аналіз твору (мова, римування, ритміка, синтаксис, слововживання), створення “вищої інтерпретації, тобто розкриття ідейного змісту. Чижевський також використовує надбання “духовної” школи, названої так ним самим, дослідження якої були спрямовані на розкриття християнських основ давньої літератури. Деякий вплив на Чижевського мала культурно-історична школа. Творча концепція вченого постає як синтез формальної методи та культурно-історичної з невеликими вкрапленнями інших методологій.

Всі дослідження бароко розвивалися переважно в межах трьох парадигм: формально-іманентної, культурно-історичної та соціологічної, тенденція до злиття яких все частіше простежується в останні десятиліття. Отже, слава першовідкривача українського бароко назавжди залишиться за професором Д. Чижевським.